

طراحی الگوی مفهومی فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان اباذر کافی موسوی^۱، زاهده رحمانیان^۲

چکیده

آموزش و پرورش در راستای ساحت‌های سند تحول بنیادین، موظف به پرورش حوزه‌های ادراکی، شناختی، ارزشی و گرایشی دانش‌آموزان است و بدین منظور، فعالیت‌های فوق‌برنامه از قابلیت‌های قابل توجهی برخوردار هستند. این پژوهش با هدف طراحی الگوی مفهومی فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان انجام گرفته است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، کیفی (از نوع اکتشافی و تحلیلی) است و با رویکرد داده‌بنیاد، مراجعه به اسناد علمی و پیگیری مراحل سه‌گانه کدگذاری، الگوی مفهومی بر اساس الگوی اشتراوس و کوربین ارائه شد. جامعه این پژوهش، تمامی اسناد منتشرشده مرتبط با موضوع در پایگاه‌های داده علمی (۸۰ منبع مرتبط) از سال ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۳ و متخصصان برنامه درسی و تربیت شهر یاسوج بوده است. نمونه شامل ۱۵ نفر از متخصصان برنامه درسی و تربیت شامل ۴ عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، ۳ عضو هیئت علمی دانشگاه دولتی و ۸ کارشناس ارشد اداره کل آموزش و پرورش یاسوج است که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. ابعاد، شاخص‌ها، مؤلفه‌های علی، زمینه‌ای، پیامدهای مفروض و مدل مفهومی جهت بررسی روایی محتوایی آن‌ها به ایشان ارائه شد و تا رسیدن به اشباع نظری، با آنان مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت. نواقص الگو برطرف شد و نتیجه نشان داد که افزایش مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری، منجر به توسعه پایدار تربیت زیباشناختی و هنری آنان می‌شود.

واژه‌های کلیدی: فعالیت‌های فوق‌برنامه، فعالیت فرهنگی، ساحت زیباشناختی، ساحت هنری، دانش‌آموز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

^۲. گروه آموزش روانشناسی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول مقاله: a.kafi@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۱/۲۱ تاریخ دریافت مقاله نهایی: ۱۴۰۳/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۳۱

مقدمه

در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، بخشی از جریان تربیت، ناظر به رشد قوه خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی‌شناختی متربیان است و یکی از ساحت‌های این سند، ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری دانش‌آموزان است (Ministry of Education 2011). یکی از شاخص‌ترین عوامل دستیابی به زیبایی‌شناختی و هنری، فعالیت‌های فوق‌برنامه^۱ در قالب اردوها، جشن‌ها، نمایشگاه‌ها و اجرای مسابقات فرهنگی و هنری است (Taheri Ezbarami, et.al, 2023). فعالیت‌های فوق‌برنامه، مجموعه فعالیت‌های سازمان‌یافته و پیش‌بینی‌شده‌ای است که به‌منظور تثبیت، تعمیق، آشنایی و کارکرد عملی در طول سال تحصیلی برای دانش‌آموزان در نظر گرفته می‌شود تا به رشد و تعالی، شکوفایی استعدادها و مشارکت در برنامه‌های عملی کمک کند و عمده‌تاً خارج از چارچوب رسمی آموزش کلاسی است (Taghipoor_Sahlabadi, et.al, 2021). این نوع برنامه‌ها با عنایت به ماهیت داوطلبانه بودن و پاسخگویی در قبال علایق و رغبت‌های دانش‌آموزان، در نقطه مقابل برنامه درسی رسمی قرار می‌گیرد (Kline, 2020).

برنامه‌ریزی برای گسترش و تحقق نظام‌مند و صحیح فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس، متناسب با اقلیم و باورهای فرهنگی هر منطقه، از جمله برنامه‌های تکمیلی است که بر تقویت و رشد معنوی و روحی دانش‌آموزان تمرکز دارد (Yousefi, 2021) و در بسیاری موارد، موجب پرورش حس مسئولیت‌پذیری و مهارت‌های زندگی و شکوفایی استعدادها و در نتیجه تعمیق بخشی به آموخته‌های علمی فراگیران می‌شود (Taghipoor Sahlabadi, et.al., 2021). این گونه فعالیت‌ها با هدف تقویت و تأثیرگذاری بر ساحت‌های اعتقادی، عبادی، اخلاقی، حرفه‌ای، زیستی و بدنی طراحی می‌شوند و غالباً بر محور زیباشناختی و هنری و میزان مهارت فردی و گروهی امتیازدهی می‌شوند نه بر اساس قدرت ذهنی و میزان یادگیری‌ها (Mayer, 2019). افراد شرکت‌کننده در این فعالیت‌ها، شیوه تعامل و رفتار فردی و گروهی، قوانین و مقررات، رفتارهای هنجار و ناهنجار، بروز عواطف، هیجانات و مهار آن‌ها را تمرین می‌کنند؛ بنابراین، فعالیت‌های فوق‌برنامه، نه تنها در افزایش آگاهی، مهارت، خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان تأثیرگذار است؛ بلکه موجب تحرک، نشاط و پویایی نظام آموزشی می‌شود و مقررات حاکم بر مدارس باید به گونه‌ای باشد که فراگیران را به شرکت در این گونه فعالیت‌ها تشویق کنند (Taheri_Ezbarami, et.al, 2023). بدیهی است چنین برنامه‌هایی، زمانی می‌توانند مؤثر و ارزنده باشند که بر پایه ارزش‌های ملی و منطقه‌ای نهادینه شود و آینده‌سازان مملکت بتوانند با حضور در آن، خود را برای ساختن جامعه‌ای آباد و سرفراز آماده سازند. انتخاب مجریان و کادر اجرایی مؤثر و توانمند نیز یکی دیگر از عوامل مهم و انکارناپذیر در تحقق اهداف فعالیت‌های فرهنگی و هنری است. مربیان باید با ویژگی‌های جسمی، عاطفی، اجتماعی، عقلی افراد شرکت‌کنندگان آشنا باشند و آنان را به اظهار عقیده و بحث و گفتگو و تلاش وادارند و وسایل همبستگی و همکاری بیش‌تر را فراهم آورد. هرگونه رفتار مناسب یا نامناسب عوامل اجرایی فعالیت‌های فوق‌برنامه، چه به‌طور خودآگاه و چه به‌صورت ناخودآگاه می‌تواند بر رفتار و عملکرد دانش‌آموزان تأثیر مثبت یا منفی بگذارد (Iman_Ershad & Nami, 2020).

^۱. Extra Curriculum activities.

در مطالعه Jalili_Nia, & Ahmadi (2021) فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی هنری به‌عنوان برنامه درسی مسئله محور، معرفی شده است که بجای تأکید بر محتوا و اهداف از پیش تعیین شده بر مسائل واقعی و هنری تأکید دارد و مسئله را به‌عنوان محور سازمان‌دهی در برنامه درسی مطرح می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که هنر و زیبایی‌شناسی می‌توانند برای برنامه درسی و عناصر آن مؤلفه‌هایی ارائه نمایند. مطالعه Parvezee, et.al (2021) نشان داد هنر و زیبایی‌شناسی شامل ابعاد: احساس، اخلاقیات، اتحاد، خودآگاهی، کل‌گرایی و تخیل است و هر یک از این ابعاد مرکب از مؤلفه‌هایی است که احساس با ۱۱ مؤلفه؛ اتحاد با ۱۰؛ اخلاقیات با ۱۰؛ خودآگاهی با ۹؛ کل‌گرایی با ۹؛ تخیل با ۸؛ به ترتیب از بیش‌ترین و کمترین میزان توجه بر اساس آثار دیویی برخوردار هستند. مطالعه Davari & Darouei (2021) نشان داد بسته آموزش هنر انضباط‌محور بر افزایش درک زیبایی‌شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال مؤثر است. Mehrjoo, et.al. (2021) نشان دادند آموزش زیبایی‌شناسی منجر به توسعه پیامدهایی همچون درک و لذت از زیبایی، کنش اجتماعی، ارتقاء تفکر، تجربیات یادگیری محور و ارتباط معنایی با دنیای واقعی می‌شود. مطالعه Ebrahiminia, et.al. (2020) بیانگر آن است که واحدهای درسی مرتبط با تربیت زیبایی‌شناسی نیاز به بازنگری در تعداد و محتوا دارد و مقوله هسته‌ای «راهبردهای زیبایی‌شناسانه» مهم‌ترین مؤلفه راهبردهای آموزشی «تلفیق و تنوع» است.

مطالعه Jin & Ye (2022) نیز نشان داد که بین هنرهای زیبا و خلاقیت و خودکارآمدی و بهزیستی روان‌شناختی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ بنابراین، لازم است فعالیت‌های هنری در دوره تحصیلی گوناگون در نظر گرفته شود تا خلاقیت و خودکارآمدی تقویت شود. Deepak (2017) هدف از آموزش زیبایی‌شناسی را توجه و توسعه حساسیت زیبایی‌شناختی در میان یادگیرندگان عنوان می‌کند، به‌گونه‌ای که آن‌ها را قادر سازد به زیبایی پاسخ دهند. نتایج مطالعات De_Rosa (2017)، آموزش زیبایی‌شناسی را در رشد هوش‌های چندگانه مؤثر می‌شمرد و هدف از تلفیق هنر در برنامه درسی را کسب یا توسعه مهارت‌ها عنوان می‌کند و این‌که چه معنایی را در یادگیری ایجاد کرده‌اند. کاربرد اصلی هنر در آموزش و پرورش مربوط به نتایجی است که منحصربه‌فرد و مخصوص هنرها است و گاه ناشناخته باقی مانده و منتظر کشف هستند. به‌عبارت دیگر، به دلیل عدم شناخت کافی از قابلیت‌ها و ظرافت‌های هنر، هنوز توسعه زیبایی‌شناسی در برنامه‌ریزی، درک و ارزیابی روند آموزشی نادیده گرفته می‌شود (Eisner, 2002).

اهداف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، طراحی الگوی مفهومی برای فعالیت‌های فوق‌برنامه مطابق با ویژگی‌های بومی است به‌گونه‌ای که در راستای ساحت تربیت زیباشناختی و هنری از بین ساحت‌های سند تحول باشد. این الگو بر اساس ساختار فرهنگی و موقعیت اجتماعی دانش‌آموزان ارائه خواهد شد. انتظار می‌رود این الگو موجب توسعه دیدگاه مدرسه محوری، تعمیق فرایند یادگیری، غنی‌سازی برنامه درسی و اوقات فراغت دانش‌آموزان و تسهیل فرایند رشد اجتماعی آنان شود. در راستای هدف کلی فوق اهداف اختصاصی به شرح ذیل‌اند:

شناسایی مؤلفه‌ها و راهبردهای مؤثر بر شکل‌گیری فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی-هنری در راستای ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری.

تعیین روند طراحی الگوی مفهومی فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی-هنری با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری.

روش پژوهش

روش این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، اکتشافی و تحلیلی است. رویکرد حاکم بر این پژوهش، کیفی بود. از رویکرد داده بنیاد، با مراجعه به اسناد و مطالعات کتابخانه‌ای موضوع و پیگیری مراحل سه‌گانه کدگذاری، الگوی مفهومی مطابق با الگوی اشتراوس و کوربین ارائه شده است. جامعه این پژوهش، شامل دو گروه مستقل هستند:

۱. تمامی اسناد منتشر شده مرتبط با موضوع در پایگاه‌های داده علمی: تمامی اسناد منتشر شده مرتبط با موضوع در پایگاه‌های داده علمی. جستجوی تخصصی برای یافتن پژوهش‌های واجد شرایط، از طریق جستجوهای الکترونیکی مدلاین، سینل، اسپرینگر، پایگاه اطلاعات علمی، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه مقالات و پایان‌نامه‌های الکترونیکی دانشگاه اوهایو، دارت-یورپ، پایگاه نشریات الکترونیکی دانشگاه تهران، اسکیروس و پاب مد انجام شد. همچنین، لیست منابع مقاله‌های بازایی شده (تمام مقاله‌هایی که با عنوان پژوهش مرتبط بودند، ولی دارای معیارهای شمول نبودند) و پژوهش‌های اجرا شده با کلیدواژه‌های ناظر بر مفهوم زیبایی‌شناختی و هنری به‌عنوان یک ساحت تربیتی، شفافیت و وضوح، خط‌مشی، سیاست‌ها و امکانات اجرایی، تعیین نقش جوامع محلی، نواحی آموزشی، مدیران، معلمان و قابلیت اجرای قلمروهای ساحت در فعالیت‌های فوق‌برنامه از سال ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۳ جستجو شدند. پژوهشگران، هر نوع پژوهش کمی یا کیفی را انتخاب کردند که به بررسی ارتباط فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی-هنری و ساحت‌های زیبایی‌شناختی و هنری هم‌معنا و هم‌راستا با سند تحول بنیادین می‌پرداخت که به روش تمام‌شمار ۸۰ منبع انتخاب شد (جدول ۵-۱).

۲. متخصصان برنامه درسی و تعلیم و تربیت اعم از اعضای هیئت علمی در رشته برنامه‌ریزی درسی و علوم تربیتی دانشگاه‌های آزاد، پیام نور، دولتی، علمی-کاربردی و فرهنگیان، و نیز کارشناسان ارشد اداره کل آموزش و پرورش استان در حوزه فرهنگی-اجتماعی بودند.

نمونه پژوهشی شامل ۱۵ نفر از متخصصان برنامه درسی و تعلیم و تربیت اعم از ۴ عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، ۳ عضو هیئت علمی دانشگاه دولتی یاسوج و ۸ کارشناس ارشد اداره کل آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. این روش نمونه‌گیری از قاعده انتخاب تدریجی پیروی می‌کند. به عبارت دیگر، اطلاعات جمعیت شناختی نمونه‌های پژوهش نشان داد که ۱۱ نفر از نمونه مرد (۷۳/۳٪) و ۴ نفر زن (۲۶/۷٪) بودند. از نظر سطح تحصیلات ۱۲ نفر دکتری (۸۰٪) و ۳ نفر (۲۰٪) کارشناسی ارشد داشتند. معیار ورود نمونه‌ها به پژوهش شامل: آگاهی به موضوع پژوهش، برخورداری از پژوهش‌های انجام شده این حوزه و وجود برخی سوابق اجرایی در خصوص موضوع پژوهش بود. معیار خروج نمونه‌ها نیز شامل: عدم برخورداری از پژوهش‌های علمی در حوزه مبانی تعلیم و تربیت و همچنین، برخورداری از تحصیلات غیرمرتبط با حوزه این پژوهش بود. ملاحظات اخلاقی انجام شده در این پژوهش شامل محفوظ بودن نام و نام خانوادگی مصاحبه‌شوندگان در پژوهش و همچنین، اطمینان به آنان از عدم

انتشار فایل صوتی مصاحبه‌های پژوهش بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از کدگذاری به صورت کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد.

برای دستیابی به هدف پژوهش، عوامل کلیدی و مؤثر بر توسعه فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان شناسایی شد تا مدل مفهومی طبق الگوی اشتراوس و کوربین تدوین شود. با استفاده از تحلیل محتوای منابع موجود (روش اسنادی) نسبت به نگاشت و صورت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر در فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری در راستای ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری و تبیین شاخص‌های آن اقدام شد. به عبارت دیگر، از طریق روش تحلیل محتوا، منابع موجود به طور دقیق بررسی شده است و نسبت به قیاس ویژگی‌های موردنظر جهت کسب خصوصیات مفروض عمل شده است. سپس در خصوص ابعاد، شاخص‌ها و مؤلفه‌های علی، زمینه‌ای و پیامدهای مفروض جهت بررسی روایی محتوایی آن‌ها به ۱۵ نفر از متخصصان برنامه درسی و تعلیم و تربیت اعم از ۴ عضو هیئت‌علمی دانشگاه فرهنگیان، ۳ عضو هیئت‌علمی دانشگاه دولتی یا سوچ، و ۸ کارشناس ارشد اداره کل آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد داده شد و تا رسیدن به اشباع نظری با آنان مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به عمل آمد و نواقص آن گرفته شد. افزون بر این، با انجام مصاحبه‌های اکتشافی نیمه ساختاریافته با متخصصان برنامه درسی و تعلیم و تربیت، مدل مفهومی اصلاح و تغییراتی در آن ایجاد شد (به گونه‌ای که برخی عوامل زمینه‌ای اضافه شد) و اعتبار مدل اولیه مورد ارزیابی قرار گرفت و در نهایت، عوامل کلیدی و مؤثر بر فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری در راستای ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری در دانش‌آموزان مناطق مورد مطالعه شناسایی و الگوی فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری در راستای ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری طبق نظریه اشتراوس و کوربین به اجماع متخصصان برنامه درسی و تعلیم و تربیت رسید. این پژوهش به دلیل تعیین نوع ارتباط متغیرهای فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری، از نوع تحلیلی بود. تجزیه و تحلیل داده‌های کمی در نرم‌افزار مکس کیودی‌ای انجام شد.

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش شامل اسناد علمی و مصاحبه بود. منظور از اسناد علمی، تمامی اسناد منتشر شده مرتبط با موضوع در پایگاه‌های داده علمی الکترونیکی مدلاین، سینل، اسپرینگر، پایگاه اطلاعات علمی، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه مقالات و پایان‌نامه‌های الکترونیکی دانشگاه اوهایو، دارت-یورپ، پایگاه نشریات الکترونیکی دانشگاه تهران، اسکیروس و پاب مد بود (۸۰ منبع-جدول ۱-۵). مصاحبه استفاده شده در این پژوهش از نوع مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که یکی از معمول‌ترین انواع مصاحبه است که در پژوهش‌های کیفی مورد استفاده واقع می‌شود که در آن تمام پاسخگوها سؤال‌های مشابهی پرسیده می‌شود، اما آن‌ها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که مایل هستند ارائه دهند، در این مورد مسئولیت رمزگردانی پاسخ‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها بر عهده پژوهشگر بود. جهت بررسی قابلیت باورپذیری (اعتبار)، انتقال‌پذیری و تأییدپذیری استفاده شد. بدین منظور محقق جهت بررسی قابلیت باورپذیری از تأیید فرایند پژوهش توسط یک متخصص و همچنین، استفاده از یک کدگذار جهت کدگذاری چند نمونه مصاحبه جهت کسب اطمینان از یکسانی دیدگاه کدگذاران استفاده شد. همچنین، جهت بررسی انتقال‌پذیری از نظرات ۳ متخصص که در پژوهش مشارکت نداشتند در مورد یافته‌های پژوهش مورد مشورت قرار گرفتند.

همچنین، جهت بررسی قابلیت تأییدپذیری از ثبت و ضبط تمامی مصاحبه‌ها و بررسی آنان در زمان‌های مورد نیاز استفاده شد. جهت بررسی پایایی، از کمیته‌های تخصصی استفاده شد. بدین صورت که نظرات کمیته‌های تخصصی در خصوص اهداف مورد بررسی و با نظرات بدست آمده مورد بررسی قرار گرفت و با مقایسه؛ یکسان بودن نتایج اولیه با نظرات کمیته تخصصی مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

در ساختار و محتوای برنامه‌های آموزش و پرورش، برای شکستن توانمندی‌ها، افزایش مسئولیت‌پذیری، تمرین آموزه‌ها و باورها، تقویت مشارکت‌پذیری، همکاری گروهی و تیم‌گرایی، عمق‌بخشی به یادگیری دانش‌آموزان و آشنایی بیشتر آنان با فرهنگ‌های بومی، منطقه‌ای و ملی، فعالیت‌های فوق‌برنامه تدوین شده است. با توجه به آثار مثبت و در برخی موارد، تبعات منفی این فعالیت‌های تکمیلی بهتر است بر اساس نیازسنجی‌های سنی و فرهنگ منطقه‌ای، الگویی طراحی شود تا تعامل دانش‌آموزان، معلمان، مربیان و اولیاء بر حول محور آن انجام گیرد. برای تحقق این امر لازم است مؤلفه‌ها و راهبردهای تشکیل‌دهنده الگوی فعالیت‌های فوق‌برنامه شناخته شود تا روند طراحی الگوی فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری محقق شود. البته الگو باید توسط متخصصان، اعتبارسنجی شود تا قابلیت اجرا با اثربخشی بیشتر داشته باشد. در این قسمت به تبیین این مؤلفه‌ها پرداخته خواهد شد.

ابعاد و مؤلفه‌های متغیر علیتی الگوی فعالیت‌های فوق‌برنامه

مؤلفه‌های علیتی تشکیل‌دهنده الگوی فعالیت‌های فرهنگی و هنری به‌منظور تقویت احساس زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان از دیدگاه اسناد و خبرگان علمی عبارت‌اند از افزایش دقت و پرورش حواس، توان خلق و نقد آثار ادبی، صور خیال، شناخت و تولید دانش ادبی، پرورش ادراک معنی و مفهوم زیبایی‌شناسی، رابطه علم و هنر در فرایند تدریس و یادگیری، گسترش دیدگاه فراگیران در قبال محیط اطراف، افزایش دقت بینش فراگیران، منطقی‌تر کردن نگاه فراگیران به طبیعت، اخلاقی و انسانی کردن روابط فراگیران با تمام انسان‌ها، ایجاد راه‌های گوناگون برای اندیشیدن، ایجاد الگوهای جدید برای تفکر، انتقال نواندیشی، آموختن راهکارهای جدید برای اندیشیدن، گرایش به هنر نویسندگی نظیر نوشتن انواع گونه‌های خلاق ادبیات شعر تا داستان، ایجاد گرایش به خوانندگی، ایجاد گرایش به سبک‌های گوناگون نقاشی (جدول ۱).

جدول ۱. مؤلفه‌های (کدهای باز، محوری و انتخابی) عوامل علی فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان

ابعاد (کدهای باز)	مؤلفه‌ها (کدهای محوری و انتخابی)	مقدار ضریب تثبوت اهمیت	منابع	لایحه‌ها
تأکید بر پرورش حواس	افزایش دقت و پرورش احساس	۰/۰۹۵۰/۷۹ ۱۱	Ministry of Education, 2011; Dewey, 2008; Jafari_Kamangar, et.al, ۲۰۱۱; Adib_Manesh, & parvizi, 2022; parvizi, et.al, 2021; Jin & Ye, 2022; Mayer, 2019: 598; Jalili_Nia, & Ahmadi, 2021; Gharib_Pour, et.al, 2024; Taheri_Ezbarami, et.al, 2023: 12; Davar & Darouei, 2021; Mehrjoo, et.al, 2021; Ebrahimi_Nia, et.al, 2020	۱۴
	تقویت نوآوری و خلاقیت	۰/۰۶۲۰/۵۲ ۹		
	ایجاد شخصیت و اعتمادبه‌نفس	۰/۰۸۱۰/۷۰ ۱۰		
رأیه‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش تخیل و قوه خیال؛	توان خلق و نقد آثار ادبی	۰/۱۰۰/۹۱ ۱۳		
	صور خیال، شناخت و تولید دانش ادبی	۰/۰۹۹۰/۸۷ ۱۲		
	تقویت یادگیری ذهنی	۰/۱۰۰/۹۱ ۱۳		
تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی مژگن‌سازی و رمزگشایی برای مترین	تقویت برنامه‌ریزی و آینده‌نگری	۰/۰۸۵۰/۷۸ ۷		
	پرورش ادراک معنی و مفهوم زیبایی‌شناسی	۰/۰۸۸۰/۷۴ ۸		
	فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی	۰/۰۸۵۰/۷۸ ۷		
تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی مژگن‌سازی و رمزگشایی برای مترین	رابطه علم و هنر در فرایند تدریس و یادگیری	۰/۰۸۸۰/۷۴ ۸		
	استفاده از تخیل و عاطفه در فرایند یادگیری	۰/۰۹۲۰/۸۲ ۹		
	ابراز احساسات و هیجان	۰/۰۹۵۰/۷۹ ۱۱		
تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌ها و شرایط آفرینشگری و خلاقیت برای مترین	همراه ساختن علاقه و انگیزه با مباحث علمی و فرایند یادگیری	۰/۱۰۳۰/۹۱ ۱۳		
	اتصال آموزش هنری با امور روزمره و اجتماعی	۰/۰۶۲۰/۵۲ ۹		
	گسترش دیدگاه دانش‌جو معلمان در قبال محیط اطراف	۰/۰۸۱۰/۷۰ ۱۰		
تأکید بر انعطاف‌پذیری تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	تقویت زمینه‌های خلاقیت و نوآوری	۰/۱۰۳۰/۹۱ ۱۳		
	افزایش دقت بینش دانش‌جو معلمان	۰/۰۶۲۰/۵۲ ۹		
	منطقی‌تر کردن نگاه دانش‌جو معلمان به طبیعت	۰/۰۵۷۰/۴۸ ۸		
تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در مترین	گسترش افق دید در ارتباط با محیط اطراف	۰/۰۹۵۰/۷۹ ۱۱		
	اخلاقی و انسانی کردن روابط دانش‌جو معلمان با تمام انسان‌ها	۰/۰۹۹۰/۸۷ ۱۲		
	افزایش دقت بینش	۰/۱۰۳۰/۹۱ ۱۳		
تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در مترین	آگاهی بیش‌تر از عواطف و احساسات	۰/۰۶۲۰/۵۳ ۹		
	ایجاد راه‌های گوناگون برای اندیشیدن	۰/۰۹۹۰/۸۷ ۱۲		
	ایجاد الگوهای جدید برای تفکر	۰/۰۸۲۰/۷۰ ۱۰		
تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در مترین	انتقال توانمندی	۰/۰۵۷۰/۴۸ ۸		
	آموختن راهکارهای جدید برای اندیشیدن	۰/۰۹۵۰/۷۹ ۱۱		
	گرایش به هنر و ادبیات نظیر نویسندگی	۰/۱۰۳۰/۹۱ ۱۳		
تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در مترین	نوشتن انواع گونه‌های خلاق ادبیات شعر تا داستان	۰/۰۹۵۰/۷۹ ۱۱		
	ایجاد گرایش به خوانندگی	۰/۰۶۲۰/۵۲ ۹		
	ایجاد گرایش به سبک‌های گوناگون نقاشی	۰/۰۸۱۰/۶۹ ۱۰		
تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در مترین	ایجاد گرایش به انواع هنرهای خانگی	۰/۱۰۳۰/۹۱ ۱۳		
	ایجاد گرایش به هنرهای صنعتی و تجاری	۰/۰۹۹۰/۸۷ ۱۲		

اصول مرتبط با فعالیت‌های فوق برنامه

ارائه تحلیلی جامع و روشمند از برنامه‌های فوق برنامه، برای تصمیم‌گیری بهینه، باید با نگاه به وضعیت و شرایط فعلی ارائه شود. به هر میزان شناخت از وضعیت کنونی با واقعیت‌های فرهنگی و اقلیمی منطقه و نیازهای آن، همخوانی بیش‌تر داشته باشد، برنامه‌ها و تصمیمات نیز انطباق بیش‌تری با آن خواهند داشت (پرکان و سلطانی، ۱۳۹۰). برای تأمین این امور، الگوسازی منسجم و هدفمند بر اساس مؤلفه‌ها و واقعیت‌های فرهنگی و اقلیمی منطقه‌ای و رتبه‌بندی نیازهای آن ضرورت دارد. بر همین اساس، برای تکمیل فرایند الگودهی باید ابتدا مشخص شود که الگوی پیشنهادی درصدد بررسی، سازمان‌دهی و پیشبرد چه موضوعاتی است و سپس با تبیین نیازها و اولویت‌بندی آن‌ها و سنجش جایگاه هر یک، مناسب‌ترین الگو ارائه شود. بدیهی است این الگو باید بر اساس خرد، عقلانیت و دیدگاه صاحب‌نظران ارائه شود و قابلیت تطبیق بر جامعه هدف را داشته باشد و از قدرت اعتبارسنجی لازم برخوردار باشد.

طراحی و برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی باید به‌گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان، معلمان، مدیران و والدین را با یکدیگر مرتبط سازد به‌گونه‌ای که خود را در انجام، تشویق و استعدادیابی شرکت‌کنندگان و ممتازین فرهنگی دخیل دانسته و در مراحل گوناگون آن، مشارکت مؤثر داشته باشد؛ بر همین اساس، تعدادی از صاحب‌نظران عرصه تربیت برای نظام‌بخشی و حفظ ماهیت فعالیت‌های فوق برنامه، اصولی را برشمرده‌اند که رعایت آن‌ها در تمامی مراحل طراحی، برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های فوق برنامه ضروری است (جدول ۲).

جدول ۲. مؤلفه‌های (کدهای باز، محوری و انتخابی) راهبرد اصول مرتبط با فعالیت‌های فوق برنامه فرهنگی و هنری با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان

ابعاد (کد باز)	مؤلفه‌ها (کدهای محوری و انتخابی)	فراوانی	مقدار ضریب آنتروپی اهمیت	منابع	تعداد مستندات
اصول علمی	مطابقت با قوانین بالادستی و مقررات حاکم بر نظام آموزشی	۷	۰/۷۸	Tajik_Esmail	۱۱
	مطابقت با عوامل و زیرنظام‌های آموزشی، ساحت‌های تربیتی و سطوح آموزش	۸	۰/۷۴	i, 2008; Maleki, 2023;	
	جبران کاستی‌های آموزش	۹	۰/۸۲	Iman_Ershad	
	به کارگیری نیروی انسانی متخصص، کارآمد، باتجربه و خوش‌ذوق	۸	۰/۷۴	, & Nami, 2020;	
	تکیه بر آموزش غیرمستقیم و مبتنی بر آموزش تلقینی، الگویی و کارآموزی	۷	۰/۷۸	Qureshi	
	کسب تجربه	۸	۰/۷۴	Minabad, &	
	نگاه جامع به ساحت‌های ارزشی- اخلاقی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی، زیستی و حرفه‌ای	۹	۰/۸۲	Mirvasa, 2011; Kline, 2020;	
	قابلیت نظارت و ارزش سنجی	۸	۰/۷۴	Taheri_Ezbar	
	حاکمیت روح دینی، اخلاق و احکام اسلامی	۸	۰/۷۴	ami, et.al, 2023;	
	تحمیلی نبودن شرکت در برنامه‌ها	۸	۰/۷۴	Ebrahiminia, et.al, 2020;	
	آشنایی با معارف و مفاهیم اخلاقی و آداب اسلامی	۷	۰/۷۸	Jalili_Nia, &	
اصول اجتماعی	تقویت بنیه اخلاقی، اعتقادی، ایمان، اراده و خودباوری	۸	۰/۷۴	Ahmadi, 2021;	
	لحاظ ویژگی‌های دانش‌آموزان و امکانات مدارس و تعامل خانواده‌ها با مدارس	۹	۰/۸۲	Gharib_Pour, et.al, 2024	
	توجه به نیازها و اقتضائات اجتماعی آینده	۸	۰/۷۴		
	جذب مشارکت حداکثری دانش‌آموزان	۸	۰/۷۴		

۰/۰۸۵	۰/۷۸	۷	توجه به شرایط رشدی	
۰/۰۹۲	۰/۸۲	۹	افزایش مهارت‌های زندگی اجتماعی	
۰/۰۸۵	۰/۷۸	۷	افزایش روحیه تعاون و مشارکت‌جویی	
۰/۰۹۵	۰/۸۷	۱۱	آشنایی با فعالیت‌های گروهی و تقویت روحیه نظم‌پذیری اجتماعی و همزیستی	
۰/۰۹۴	۰/۸۴	۱۰	لحاظ شرایط اقتصادی و اجتماعی و مطابقت با فرهنگ مذهبی استان و منطقه	
۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	آمادگی برای مقاومت در برابر مشکلات و تنگناها	
۰/۱۱۰	۰/۹۳	۱۲	ایجاد فرصت برای قبول مسئولیت و شخصیت‌پذیری	اصول فرهنگی
۰/۰۸۴	۰/۷۵	۸	پرداختن به تفریحات سالم برای تخلیه فشارها و هیجان‌های روحی و درونی	
۰/۱۱۰	۰/۹۳	۱۲	درونی سازی احترام به قوانین و رعایت مقررات	
۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	ایجاد حس رقابت توأم با رفاقت	
۰/۰۶۳	۰/۵۲	۶	لحاظ طیف علایق، استعدادها و نیازهای دانش‌آموزان	
۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	انعطاف‌پذیری	
۰/۰۹۵	۰/۸۷	۱۱	متعدد و متنوع بودن	اصول هنری
۰/۰۹۴	۰/۸۴	۱۰	زمان مناسب داشتن	
۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	اجرا در فضای مطلوب	
۰/۰۸۸	۰/۷۴	۸	گسترش خلاقیت‌های علمی، هنری، ورزشی و کشف استعدادهای نهفته	

عناصر فعالیت‌های فوق‌برنامه

معمولاً هر برنامه درسی از عناصری تشکیل شده که ترکیب و هماهنگی مناسب آن‌ها در کنار یکدیگر، تضمین‌کننده موفقیت آن برنامه است. کلاین (۱۳۹۹) این عناصر را ۹ مورد می‌داند: ۱. هدف: هدف‌ها معین می‌کنند در هر حیطه یا زمینه، یادگیرنده تا چه حدی باید پیش برود؛ ۲. محتوا: به مجموعه دانش سازمان‌یافته، حقایق، مفاهیم، اصول، تعمیم‌ها، نگرش‌ها و روش‌های پژوهش مربوط به یک ماده یا موضوع درسی محتوا گفته می‌شود؛ ۳. مواد و منابع یادگیری: منبع یعنی مجموعه‌ای از مواد یا موقعیت‌ها که عمدتاً به‌منظور قادر ساختن فراگیر به یادگیری، تولید یا ایجاد می‌شود؛ ۴. فعالیت‌های یادگیری: مجموعه فرصت‌هایی است که برای تحکیم و تعمیق آموخته‌های یادگیرنده در برنامه درسی ارائه می‌شود؛ ۵. روش اجرا: از طریق روش، مفاهیم فهمیده، مهارت‌ها کسب و ارزش‌ها درونی می‌شوند. هر قدر روش‌ها مناسب‌تر باشد یادگیری مؤثرتر خواهد بود؛ ۶. روش‌های ارزشیابی: ارزشیابی، فرایندی است که برای داوری در زمینه تناسب تصمیمات برنامه درسی به کار می‌رود؛ ۷. گروه‌بندی: گروه‌بندی‌ها برحسب راهبردهای تدریس و یادگیری متفاوت است و تحت تأثیر محتوای درسی قرار می‌گیرد؛ ۸. زمان آموزش: ضروری است با توجه به نوع محتوا و اهدافی که از طریق محتوا برآورده می‌شود، زمان لازم برای فعالیت‌های یادگیری لحاظ شود؛ ۹. فضای آموزش: آموزش درواقع فضای تدریس و یادگیری را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد فضای آموزش لزوماً بر اساس اهداف هر درس طراحی می‌شود. معمولاً در ابتدای سال تحصیلی هدف‌گذاری یک‌ساله برای این فعالیت‌ها صورت می‌گیرد و اهداف در حیطه‌های آموزشی، فرهنگی تربیتی و سپس خدماتی و رفاهی به ترتیب اولویت‌بندی و مشخص می‌شود. سپس برنامه زمانی معین‌شده با شیوه‌های اجرا و دیگر مشخصات به مدارس ابلاغ می‌شود. این برنامه‌ریزی

باید بر اساس مراحل معینی شکل بگیرد تا بیش‌ترین هم‌خوانی را با گروه هدف داشته باشد و اثربخشی حداکثری به دنبال داشته باشد (جلول ۳).

جدول ۳. مؤلفه‌های (کدهای باز، محوری و انتخابی) راهبردهای طراحی و برنامه‌ریزی فعالیت فوق‌برنامه فرهنگی با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان

ابعاد (کد باز)	مؤلفه‌ها (کدهای محوری و انتخابی)	سطح تعداد آنتروپی G.	ضریب اهمیت	منابع	تعداد مستندات
نیازسنجی آموزشی	سنجش منابع انسانی و مالی	۸	۰/۷۴	Razavi, 2010: 175; Maleki, 2023: 68, 27; Fathi Vajargah, 2015: 130; Naderi, 2011: 41; Taheri_Ezbarami, et.al, 2023; Ebrahiminia, et.al, 2020; Iman_Ershad, & Nami, 2020: 152; Jalili_Nia, & Ahmadi, 2021; Sharib_Pour, et.al, 202۰	۱۳
	پیش‌بینی بازده مورد نظر	۹	۰/۸۲		
	توجه به پیش‌نیازها	۸	۰/۷۴		
	بررسی شرایط فیزیکی مکانی	۷	۰/۷۸		
	بررسی شرایط جسمی و روحی فراگیران	۸	۰/۷۴		
	سازمان‌دهی نیروهای انسانی و منابع و اقلام موجود	۹	۰/۸۲		
	پیش‌بینی هزینه موردنیاز و مقرون‌به‌صرفه	۸	۰/۷۴		
	نوع ارزشیابی و بارم‌بندی فعالیت	۸	۰/۷۴		
	پیش‌بینی اهداف آموزشی و تربیتی	۸	۰/۷۴		
هدف‌گذاری	مشخص شدن نکات کلیدی، قواعد و کنش‌های هر فعالیت	۷	۰/۷۸		
	تعیین اهداف واقعی و قابل‌دسترس	۸	۰/۷۴		
	پرهیز از تعیین اهداف سطح بالا نسبت به سطح فرهنگی فراگیران	۹	۰/۸۲		
مدیریت زمان	تعیین زمان و محدوده زمانی مناسب اجرای فعالیت	۸	۰/۷۴		
	توجه به وضعیت آب و هوایی هر منطقه	۸	۰/۷۴		
	نوشتن طراحی آموزشی یا تقویم اجرایی	۷	۰/۷۸		
برنامه‌ریزی گام‌به‌گام	طراحی هر فعالیت به‌صورت گام‌به‌گام	۹	۰/۸۲		
	مشخص کردن حیطه یادگیری (دانش – مهارت – نگرش)	۷	۰/۷۸		
	مشخص کردن روش مطلوب برای انجام فعالیت (گروهی یا فردی)	۱۱	۰/۸۷		
انتخاب نوع روش فعالیت	مشخص کردن گروه سنی و سطح استعدادی فراگیران	۱۰	۰/۸۴		
	اجرای گام‌به‌گام مراحل فعالیت	۷	۰/۶۲		
	ثبت و امتیازدهی مرحله‌ای بر اساس گام‌های انجام‌شده	۱۲	۰/۹۳		
اجرای فعالیت	تقسیم وظیفه مجریان و هماهنگی گروه	۸	۰/۷۵		
	تعیین خُرد فعالیت‌های مدنظر و انجام‌شده	۱۲	۰/۹۳		
	چک‌لیست رفتار برای ثبت مهارت‌های حرکتی، کلامی، ذهنی و خلاقیت‌ها	۷	۰/۶۲		
شرح فعالیت	تهیه گزارش مکتوب و یا مصور	۸	۰/۷۴		
	راهنمایی و هدایتگری فراگیران در هنگام انجام فعالیت	۹	۰/۸۲		
	بازخوردگیری از فعالیت فراگیران	۸	۰/۷۴		
نظارت و هدایت	کنترل رفتار و هدایت حرکت به‌سوی هدف	۷	۰/۷۸		
	کنترل و نظارت در حین اجرای فعالیت و پس از آن	۸	۰/۷۴		
	سنجش میزان اثربخشی و تحقق اهداف	۹	۰/۸۲		
ارزیابی	ارزشیابی از فراگیران نسبت به مجریان و روند انجام فعالیت	۸	۰/۷۴		

ارزشیابی فعالیت	۸	۰/۷۴	۰/۰۸۸	در مری بنا بر سلیقه خود روش ویژه‌ای را در نظر بگیرد که می‌توان با مشورت به روش واحدی دست‌یافت.
	۸	۰/۷۴	۰/۰۸۸	تشویق کلامی و مالی
تشویق و ایجاد انگیزه	۷	۰/۷۸	۰/۰۸۵	ایجاد احساس رضایتمندی از شرکت در فعالیت‌های فرهنگی
	۸	۰/۷۴	۰/۰۸۸	جلوگیری از دل‌زدگی و دل‌سردی و کاهش انگیزه شرکت‌کنندگان

پیامدهای اتخاذ رویکرد زیبایی‌شناختی در برنامه‌های فوق‌برنامه

یکی از ابعاد وجودی انسان بُعد هنری و زیبایی‌شناختی انسان است که هدف آن، توجه به تفاوت‌ها، توانایی‌ها و مهارت‌های فردی فراگیران و حیطه‌های گوناگون یادگیری، ایجاد جو صمیمی، اعتماد متقابل و تقویت اعتماد به نفس فراگیران است (یوسفی، ۱۴۰۰). هم‌چنین، به دنبال ایجاد یک فضای پرشور و نشاط برای فراگیران جهت علاقه‌مندی سازی آنان نسبت به مدرسه و کلاس درس، توجه به علایق، خواسته‌ها و انتخاب فراگیران، ایجاد انگیزه در فراگیران و از بین بردن رخوت و بی‌انگیزگی در آنان، کمک به فهم دیگران به‌عنوان انسان، تقویت یادگیری عمیق و پایدار، حرکت از سوی نتیجه محوری به فرایند محوری است. آیزنر (۲۰۰۲) که دارای تجارب و دیدگاه‌هایی در زمینه هنر، تربیت هنری و زیبایی‌شناختی است معتقد است زیبایی‌شناسی و هنر در تعلیم و تربیت، نقش مهمی داشته و افق‌های جدیدی را برای شناخت و ادراک و کشف حقایق به ما نشان می‌دهد. دمیدن روح به محتوای تعلیم و تربیت و زنده کردن موضوع و محتوایی که مهم و قابل‌تعلیم تشخیص داده شده با رویکرد زیبایی‌شناسی ممکن است زیرا در تربیت زیبایی‌شناسی استفاده از روش‌های ذهنی مثل تجسم ذهنی و خیالی؛ استفاده از روش جاندار انگاری موجودات بی‌جان و شخصیت دادن به آنان؛ استفاده از روش‌های انتزاعی مثل قصه‌خوانی و قصه‌گویی، داستان‌های کامل، داستان‌های نیمه‌تمام، داستان‌های خلاق و...؛ استفاده از روش‌های عینی و نمایشی چون نمایش، تئاتر، سینما، نمایش فیلم، مستندات آموزشی و تاریخی و ...؛ استفاده از روش‌های عملی چون پژوهش و پژوهش انفرادی و گروهی، برگزاری نمایشگاه، فعالیت عملی، گردش‌ها و فعالیت‌های فوق‌برنامه‌های علمی، مورد تأکید است (جدول ۴).

جدول ۴. مؤلفه‌های (کدهای باز، محوری و انتخابی) پیامدهای فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان

ابعاد (کدهای باز)	مؤلفه‌ها (کدهای محوری و انتخابی)	فراوانی	مقدار ضریب	منابع	تعداد مستندات
کارکرد علمی	آموزش تلفیقی و یکپارچه	۱۲	۰/۸۷	Yousefi, 2021;	۱۲
	انتقال تجربه‌های فردی به گروه	۱۳	۰/۹۱	Tajik_Esmaili, 2008; Naderi, 2011;	
	بهبود عملکرد و مهارت‌ها	۹	۰/۵۳		
	تقویت رویکرد یادگیری اکتشافی و تعاملی	۸	۰/۵۸	Taghipoor_Sahl	
	توسعه توانایی علمی و عملی فراگیران	۱۲	۰/۸۷	abadi, et.al, 2021: 64;	
	شکوفایی استعدادها	۸	۰/۴۸		
	عمق‌بخشی به یادگیری	۱۱	۰/۷۹	De_Rosa, 2017;	
	کسب تجربه و مهارت‌های گروهی	۱۳	۰/۹۱		

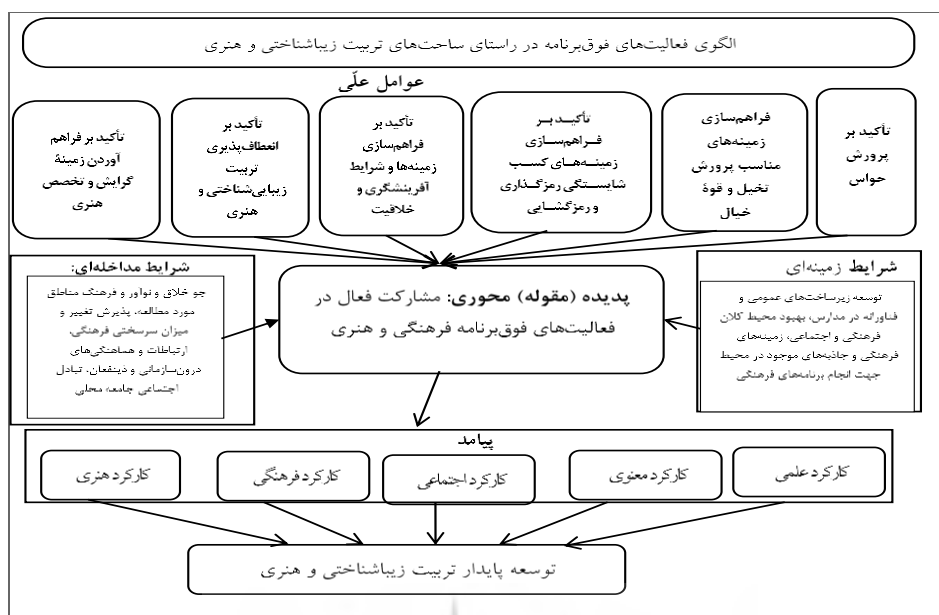
Jalili_Nia, & Ahmadi, 2021;;	۰/۰۹۵	۰/۷۹	۱۱	کشف روش‌های جدید حل مسئله و یافتن راه‌حل‌های جدید	
Iman_Ershad, & Nami, 2020: 152; Davari & Darouei, 2023	۰/۰۸۸	۰/۷۴	۸	یادگیری غیرمستقیم	
	۰/۰۹۹	۰/۸۷	۱۰	ایجاد و توسعه مهارت‌های شناختی و رفتاری	
	۰/۰۹۲	۰/۸۲	۹	افزایش هوش و تقویت حافظه	
	۰/۰۸۸	۰/۷۴	۸	آشنایی با اماکن زیارتی، باستانی، سیاحتی و فرهنگی	
	۰/۰۹۲	۰/۸۲	۹	آشنایی با شخصیت‌های مذهبی، فرهنگی، مؤثر و تاریخ‌ساز	
	۰/۰۹۲	۰/۸۲	۹	تعالی شخصیت و اصلاح رفتاری	کارکرد معنوی
	۰/۱۰۳	۰/۹۱	۱۱	تقویت روحیه دینی	
	۰/۰۸۸	۰/۷۴	۸	رشد متعادل شخصیت شناختی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی	
	۰/۰۸۵	۰/۷۸	۷	احساس لذت از کنار هم بودن	
	۰/۰۸۸	۰/۷۴	۸	آشنایی با دوستان جدید و انس و الفت با آنان	کارکرد اجتماعی
	۰/۰۹۲	۰/۸۲	۹	ایجاد انس و الفت و برانگیختن حس دوستی و صمیمیت	
	۰/۰۸۸	۰/۷۴	۸	بازشناسی توان شخصی نقش خویش	
	۰/۰۹۲	۰/۸۲	۹	ایجاد نظم و انضباط فردی	
	۰/۱۱۰	۰/۹۳	۱۲	آشنایی با فرهنگ‌های بومی و منطقه‌ای	
	۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	تقویت تفکر نقادانه و تمرین نقدپذیری	کارکرد فرهنگی
	۰/۰۶۳	۰/۵۲	۶	تقویت روحیه اعتمادبه‌نفس و همزیستی جمعی	
	۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	تقویت روحیه جمع‌پذیری و قانونمندی	
	۰/۰۹۵	۰/۸۷	۱۱	انعطاف‌پذیری و واکنش مناسب با زمان، مکان، محتوا و روش	
	۰/۰۹۴	۰/۸۴	۱۰	تقویت ذهنی و نشاط‌آفرینی	کارکرد هنری
	۰/۰۷۴	۰/۶۲	۷	رشد و تقویت خلاقیت	
	۰/۱۱۰	۰/۹۳	۱۲	تقویت حواس	
	۰/۰۸۴	۰/۷۵	۸	توسعه حس زیبایی‌شناختی	

یافته‌های جداول ۱ تا ۵ نشان دادند شرایط علی شامل: الف) تأکید بر پرورش حواس؛ ب) فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش تخیل و قوه خیال؛ ج) تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی رمزگذاری و رمزگشایی برای متربیان؛ د) تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌ها و شرایط آفرینشگری و خلاقیت برای متربیان؛ ه) تأکید بر انعطاف‌پذیری تربیت زیبایی‌شناختی و هنری؛ ی) تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در متربیان؛ پیامدها شامل: کارکرد علمی، کارکرد فرهنگی، کارکرد معنوی، کارکرد اجتماعی و کارکرد هنری که مجموعاً اجرای ساحت تربیت زیباشناختی و هنری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را نشانه می‌روند. متغیر تعدیل‌کننده و میانجی‌کننده مجموعه شرایط مداخله‌ای (کلان و خرد) و شرایط زمینه‌ای (زیرساختی و فرهنگی) است.

جدول ۵. مؤلفه‌های (کدهای باز، محوری و انتخابی) عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای راهبرد فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری دانش‌آموزان

ابعاد (کدهای باز)	مؤلفه‌ها (کدهای محوری و انتخابی)	فرولی	مقدار آنتروپی	ضریب اهمیت	منابع	تعداد مستندات
عوامل زمینه‌ای						
زیر ساخت	توسعه زیرساخت‌های عمومی و فزاینده در مدارس	۱۱	۰/۸۰	۰/۰۹۵	Jin & Ye, 2022;	۳
مسائل	بهبود محیط کلان فرهنگی و اجتماعی	۹	۰/۵۲	۰/۰۶۲	Taheri_Ezbarami, et.al, 2023;	
فرهنگی	زمینه‌های فرهنگی و جاذبه‌های موجود در محیط جهت انجام برنامه‌های فرهنگی	۱۰	۰/۷۰	۰/۰۸۱	Iman_Ershad, & Nami, 2020: 152	
عوامل مداخله‌ای						
کلان	جو خلاق و نوآور و فرهنگ مناطق مورد مطالعه	۸	۰/۷۴	۰/۰۸۸	Jalili_Nia, & Ahmadi, 2021; Jin & Ye, 2022;	۴
	ارتباطات و هم‌لنگی‌های درون‌سازمی و ذیقطن	۱۰	۰/۸۷	۰/۰۹۸	Taheri_Ezbarami, et.al, 2023;	
	تبادل اجتماعی جامعه محلی	۹	۰/۸۳	۰/۰۹۲	Iman_Ershad, & Nami, 2020: 152	
خرد	پذیرش تغییر و میزان سرسختی فرهنگی	۸	۰/۷۴	۰/۰۸۸		

شکل ۱ مدل مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد که بیانگر آن است که انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس، محرک بسیار خوبی برای تجربه کردن فراگیران و آماده شدن آنان برای پذیرش مسئولیت و تقویت فعالیت گروهی در جامعه و افزایش اعتماد به نفس و ایجاد انگیزه و رغبت در دانش‌آموزان برای یادگیری مهارت‌ها و تعمیق یادگیری است و ما معلمان و مدیران لازم است تا بستری مناسب برای پرورش استعدادها، افکار منطقی و خلاقیت در دانش‌آموزان را فراهم کنیم تا در کنار تجربه‌های جدید به رشد و خود شکوفایی و بالندگی دست یابند. هرچند نقش معلم و مدیران در این‌گونه فعالیت‌ها نه آموزش است و نه یاددهی بلکه تشویق و راهنمایی فراگیر است برای رسیدن به خود یادگیری. در نتیجه، تمامی عوامل و شرایط بیان شده ممکن است منجر به توسعه پایدار تربیت زیباشناختی و هنری در جامعه شود (شکل ۱).

شکل ۱. الگوی مفهومی فعالیت‌های فوق‌برنامه در راستای ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری فرصت‌هایی را برای رشد و بلوغ استعدادهای فردی و جمعی فراهم می‌آورند و با پرورش حس زیبایی‌شناختی در کودکان و نوجوانان، آنان را نسبت به مسائل پیرامون خود حساس‌تر می‌کند به گونه‌ای که به خودآموزی و خودمحوری در یادگیری روی می‌آورند و جاذبه زندگی برای این دانش‌آموزان افزون می‌شود، چون ظرفیت بالایی برای کشف ناشناخته‌ها می‌یابند، اما پرورش درک هنری و زیبایی‌شناختی در کودکان و نوجوانان مستلزم یک برنامه و الگوی صحیح و حساب شده است؛ چون کودکان در هر زمانی آمادگی توجه به آثار هنری یا پدیدآوری یک اثر هنری را ندارند. از این رو، هدف از این پژوهش ارائه الگوی فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری بوده است.

هم‌راستا با مبانی نظری تحول‌بنیادین در نظام تعلیم و تربیت (2011) و نظریه زیبایی‌شناختی Dewey (2008)، یافته‌های این پژوهش نشان دادند که عوامل علیتی در الگوی مفهومی فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری عبارت‌اند از تأکید بر پرورش حواس (افزایش دقت و پرورش حواس)، فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش تخیل و قوه خیال (توان خلق و نقد آثار ادبی، صور خیال، شناخت و تولید دانش ادبی)، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی رمزگذاری و رمزگشایی برای متریبان (پرورش ادراک معنی و مفهوم زیبایی‌شناسی)، رابطه علم و هنر در فرایند تدریس و یادگیری، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌ها و شرایط آفرینشگری و خلاقیت برای متریبان (گسترش دیدگاه فراگیران در قبال محیط اطراف، افزایش دقت بینش فراگیران، منطقی‌تر کردن نگاه فراگیران به طبیعت، اخلاقی و انسانی کردن روابط فراگیران با تمام انسان‌ها)، تأکید بر انعطاف‌پذیری تربیت زیبایی‌شناختی و هنری (ایجاد راه‌های گوناگون برای اندیشیدن، ایجاد الگوهای جدید برای تفکر،

انتقال نوآندیشی، آموختن راهکارهای جدید برای اندیشیدن)، تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در متریان (گرایش به هنر نویسندگی نظیر نوشتن انواع گونه‌های خلاق ادبیات شعر تا داستان، ایجاد گرایش به خوانندگی، ایجاد گرایش به سبک‌های گوناگون نقاشی). این امر، تأییدی است بر پژوهش‌های گذشته (Jafari_Kamangar, et.al, 2021; Adib_Manesh, & Parvizi, 2022; Jalili_Nia, & Ahmadi, 2021; Gharib_Pour, et.al, 2024; Dewey, 2008; Taheri_Ezbarami, et.al, 2023: 12; Mehrjoo, et.al, 2021 می‌توان گفت فعالیت‌های فوق‌برنامه جایگاه خاص و مهمی در میان انواع برنامه‌های درسی از منظر ایجاد محرک برای تجربه کردن فراگیران و آماده شدن برای پذیرش مسئولیت و تقویت فعالیت گروهی در جامعه و ایجاد انگیزه و رغبت در دانش‌آموزان برای یادگیری مهارت‌ها و تعمیق یادگیری دارد (Taghipoor_Sahlabadi, et.al, 2021: 64).

هم‌راستا با پژوهش‌های (Taheri_Ezbarami, et.al, 2023) Jalili_Nia, & Ahmadi, (2021) و (Gharib_Pour, et.al, 2024) این پژوهش نشان دادند ابعاد و مؤلفه‌های اصول مرتبط با فعالیت‌های فوق‌برنامه عبارت‌اند از اصول علمی (مطابقت با قوانین بالادستی و مقررات حاکم بر نظام آموزشی، مطابقت با عوامل و زیرنظام‌های آموزشی، ساحت‌های تربیتی و سطوح آموزش، جبران کاستی‌های آموزش، به‌کارگیری نیروی انسانی متخصص، کارآمد، باتجربه و خوش‌ذوق، تکیه بر آموزش غیرمستقیم و مبتنی بر آموزش تلقینی، الگویی و کارآموزی، کسب تجربه)، اصول معنوی (نگاه جامع به ساحت‌های ارزشی- اخلاقی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی، زیستی و حرفه‌ای، قابلیت نظارت و ارزش سنجی، حاکمیت روح دینی، اخلاق و احکام اسلامی، تحمیلی نبودن شرکت در برنامه‌ها، آشنایی با معارف و مفاهیم اخلاقی و آداب اسلامی، تقویت بنیه اخلاقی، اعتقادی، ایمان، اراده و خودباوری)، اصول اجتماعی (لحاظ ویژگی‌های دانش‌آموزان و امکانات مدارس و تعامل خانواده‌ها با مدارس، توجه به نیازها و اقتضائات اجتماعی آینده، جذب مشارکت حداکثری دانش‌آموزان، توجه به شرایط رشدی، افزایش مهارت‌های زندگی اجتماعی، افزایش روحیه تعاون و مشارکت‌جویی، آشنایی با فعالیت‌های گروهی و تقویت روحیه نظم‌پذیری اجتماعی و همزیستی)، اصول فرهنگی (لحاظ شرایط اقتصادی و اجتماعی و مطابقت با فرهنگ مذهبی استان و منطقه، آمادگی برای مقاومت در برابر مشکلات و تنگناها، ایجاد فرصت برای قبول مسئولیت و شخصیت‌پذیری، پرداختن به تفریحات سالم برای تخلیه فشارها و هیجان‌های روحی و درونی، درونی‌سازی احترام به قوانین و رعایت مقررات، ایجاد حس رقابت توأم با رفاقت)، اصول هنری (لحاظ طیف علایق، استعدادها و نیازهای دانش‌آموزان، انعطاف‌پذیری، متعدد و متنوع بودن، زمان مناسب داشتن، اجرا در فضای مطلوب، گسترش خلاقیت‌های علمی، هنری، ورزشی و کشف استعدادهای نهفته) می‌باشد.

افزون بر این، این پژوهش نشان داد عناصر فعالیت‌های فوق‌برنامه در هر برنامه درسی شامل ۹ عنصر هدف، محتوا، مواد و منابع یادگیری، فعالیت‌های یادگیری، روش اجرا، روش‌های ارزشیابی، گروه‌بندی، زمان آموزش و فضای آموزش هستند که ترکیب و هماهنگی مناسب آن‌ها در کنار یکدیگر، تضمین‌کننده موفقیت آن برنامه است. همچنین، مراحل طراحی و برنامه‌ریزی فعالیت فوق‌برنامه در راستای افزایش بیش‌ترین همخوانی با گروه هدف و ارتقای اثربخشی عبارت‌اند از نیازسنجی آموزشی (سنجش منابع انسانی و مالی، پیش‌بینی بازده موردنظر، توجه به پیش‌نیازها، بررسی شرایط فیزیکی مکانی، بررسی شرایط جسمی و روحی فراگیران، سازمان‌دهی نیروهای انسانی و منابع و اقلام موجود، پیش‌بینی هزینه موردنیاز و مقرون‌به‌صرفه، نوع ارزشیابی و بارم‌بندی فعالیت)، هدف‌گذاری (پیش‌بینی اهداف آموزشی و تربیتی، مشخص شدن نکات کلیدی، قواعد و کنش‌های هر فعالیت، تعیین اهداف واقعی و قابل‌دسترس، پرهیز از تعیین

اهداف سطح بالا نسبت به سطح فرهنگی فراگیران)، مدیریت زمان (تعیین زمان و محدوده زمانی مناسب اجرای فعالیت، توجه به وضعیت آب و هوایی هر منطقه)، برنامه‌ریزی گام‌به‌گام (نوشتن طراحی آموزشی یا تقویم اجرایی، طراحی هر فعالیت به صورت گام‌به‌گام)، انتخاب نوع و روش انجام فعالیت (م‌شخص کردن حیطه یادگیری، م‌شخص کردن روش مطلوب برای انجام فعالیت، مشخص کردن گروه سنی و سطح استعدادی فراگیران)، اجرای فعالیت (اجرای گام‌به‌گام مراحل فعالیت، ثبت و امتیازدهی مرحله‌ای براساس گام‌های انجام شده، تقسیم وظیفه مجریان و هماهنگی گروه)، شرح فعالیت (تعیین خُرد فعالیت‌های مدنظر و انجام‌شده، چک‌لیست رفتار برای ثبت مهارت‌های بدنی و حرکتی، کلامی، ذهنی و خلاقیت‌ها، تهیه گزارش مکتوب و یا مصور)، نظارت و هدایت (راهنمایی و هدایتگری فراگیران در هنگام انجام فعالیت، بازخوردگیری از فعالیت فراگیران کنترل رفتار و هدایت حرکت به سوی هدف)، ارزیابی (کنترل و نظارت در حین اجرای فعالیت و پس‌از آن، سنجش میزان اثربخشی و تحقق اهداف، ارزشیابی از فراگیران نسبت به مجریان و روند انجام فعالیت)، ارزشیابی فعالیت (برای ارزشیابی هر مربی می‌تواند بنا بر سلیقه خود روش ویژه‌ای را در نظر بگیرد که البته، می‌توان با همفکری و مشورت به روش واحدی دست‌یافت)، تشویق و ایجاد انگیزه (تشویق کلامی و مالی، ایجاد احساس رضایتمندی از شرکت در فعالیت‌های فرهنگی، جلوگیری از دل‌زدگی و دلسردی و کاهش انگیزه شرکت‌کنندگان) است که این امر، تأییدی است بر پژوهش‌های گذشته (Taheri_Ezbarami, et.al, 2023; Ebrahimi_Nia, et.al, 2020; Iman_Ershad, & Nami, 2020; Jalili_Nia, & Ahmadi, 2021; Gharib_Pour, et.al, 2024) که نشان دادند برنامه درسی دارای عناصرومراحل جهت اجرای بهینه است.

هم‌راستا با نتایج مطالعه Taheri_Ezbarami, et.al (2023) که نشان دادند برنامه‌های فوق‌برنامه فرهنگی-هنری از جمله برگزاری کلاس‌های آموزشی در زمینه هنر، برگزاری نمایشگاه و ارائه آثار هنری هنرمندان برجسته کشور و تقدیر از دانشجویان برتر در زمینه‌های فرهنگی-هنری می‌تواند نیاز هنری و زیبایی‌شناختی دانشجویان را تا حدودی تأمین نماید؛ یافته‌های این پژوهش نشان دادند ابعاد پیامدهای فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی-هنری در راستای ساخت‌های زیبایی‌شناختی و هنری شامل کارکرد علمی (آموزش تلفیقی و یکپارچه، انتقال تجربه‌های فردی به گروه، بهبود عملکرد و مهارت‌ها، تقویت رویکرد یادگیری اکتشافی و تعاملی، توسعه توانایی علمی و عملی فراگیران، شکوفایی استعدادها، عمق‌بخشی به یادگیری، کسب تجربه و مهارت‌های گروهی، کشف روش‌های جدید حل مسئله و یافتن راه‌حل‌های جدید، یادگیری غیرمستقیم، ایجاد و توسعه مهارت‌های شناختی و رفتاری، افزایش هوش و تقویت حافظه)، کارکرد معنوی (آشنایی با اماکن زیارتی، باستانی، سیاحتی و فرهنگی، آشنایی با شخصیت‌های مذهبی، فرهنگی، مؤثر و تاریخ‌ساز، تعالی شخصیت و اصلاح رفتاری، تقویت روحیه دینی، رشد متعادل شخصیت شناختی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی)، کارکرد اجتماعی (احساس لذت از کنار هم بودن، آشنایی با دوستان جدید و انس و الفت با آنان، ایجاد انس و الفت و برانگیختن حس دوستی و صمیمیت، بازشناسی توان شخصی نقش خویش، ایجاد نظم و انضباط فردی)، کارکرد فرهنگی (آشنایی با فرهنگ‌های بومی و منطقه‌ای، تقویت تفکر نقادانه و تمرین نقدپذیری، تقویت روحیه اعتمادبه‌نفس و همزیستی جمعی، تقویت روحیه جمع‌پذیری و قانونمندی)، کارکرد هنری (انعطاف‌پذیری و واکنش مناسب با زمان، مکان، محتوا و روش، تقویت ذهنی و نشاط‌آفرینی، رشد و تقویت خلاقیت، تقویت حواس، توسعه حس زیبایی‌شناختی) است. در تبیین این امر می‌توان گفت سالیانه مسابقات فرهنگی هنری گوناگونی در سطوح و پایه‌های متفاوت از طرف ارگان آموزش و پرورش در زمینه هنرهای آوایی (تک‌نوازی و سرودهای همگانی)، نمایشی (تئاتر و...)، دستی و تجسمی

(منبت‌کاری، خوشنویسی و ...)، بخش ادبی و پژوهشی (مطالعه و پژوهش، مشاعره)، رسانه و فضای مجازی (وبلاگ‌نویسی، نشریه‌های الکترونیکی و بازی‌های رایانه‌ای) که هدف از برگزاری این مسابقات، استعدادیابی دانش‌آموزان در زمینه‌های فرهنگی هنری، تقویت روحیه کار جمعی و گروهی دانش‌آموزان، ایجاد نشاط و شادابی در بین آنان، ارتقای سلامت روانی و اجتماعی، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، ایجاد زمینه رقابت سالم میان آنان، ترویج و گسترش فرهنگ و تمدن گذشته ایران و هم‌چنین، ارتقای سطح آگاهی دانش‌آموزان است.

هم‌راستا با پژوهش‌های Navid_Adham, Sadegh_Zadeh_Ghamsari (2015) بسیاری از کژکارکردهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آدمیان، ریشه در باورها، افکار و رفتار آنان دارد و مناسب‌ترین سن برای بازسازی، تقویت و نهادینه‌سازی اندیشه‌ها و باورهای درست و اصلاح افکار و رفتارهای غلط دوران مدرسه است. آموزش و پرورش هم از طریق کارکرد «آموزش مدرسه‌ای» سنین فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری و هم از طریق ارتقاء، پرورش و رشد حوزه‌های ادراکی، شناختی، ارزشی و گرایشی انسان‌ها، محور و قلب توسعه فرهنگی است. آموزش و پرورش می‌تواند فرصتی برای تمرین مشارکت، اعتلای فرهنگی، تربیت فرهنگی، هنری، همزیستی صحیح و سالم، برابری و برادری و وحدت به‌دست‌آید و به‌عنوان یکی از نهادهای مهم هویت‌یابی افراد جامعه محسوب شود (Navid_Adham, Sadegh_Zadeh_Ghamsari, 2015). یافته‌های پژوهش نیز نشان دادند عوامل تأکید بر پرورش حواس، فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش تخیل و قوه خیال، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی رمزگذاری و رمزگشایی برای متربیان، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌ها و شرایط آفرینشگری و خلاقیت برای متربیان، تأکید بر انعطاف‌پذیری تربیت زیباشناختی و هنری و تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در متربیان ممکن است شرایط علی مشارکت فعال دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس باشند که باعث توسعه تربیت زیباشناختی و هنری از لحاظ علمی، فرهنگی، معنوی، اجتماعی و هنری شود که مجموعه‌ای اجرای ساحت تربیت زیباشناختی و هنری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را نشانه می‌روند که منجر به پیامدهای توسعه علمی، فرهنگی، معنوی، اجتماعی و هنری شوند که البته عوامل و شرایط علی زمینه‌ای زیرساختی و محیطی و عوامل محتوایی و رفتاری ممکن است میانجی‌گر و یا تعدیل‌کننده این رابطه باشند. در نتیجه تمامی عوامل و شرایط بیان‌شده ممکن است منجر به توسعه پایدار تربیت زیباشناختی و هنری در جامعه شود.

در نتیجه، تبیین فعالیت‌های فوق‌برنامه در راستای ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری شکل‌دهنده پایه‌های مسئله این طرح بود تا از این راه بتوان افزون بر پیشنهادها برای کاهش آثار منفی عدم مشارکت فعال دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری، شرایطی را فراهم ساخت که منافع حاصل از فعالیت‌های فرهنگی و هنری در مدارس گوناگون منجر به تربیت زیباشناختی و هنری کل جامعه شود. بر این اساس پیوند تربیت زیباشناختی و هنری و مشارکت فعال در فعالیت‌های فوق‌برنامه فرهنگی و هنری، الگوی جدیدی از ساحت‌های سند تحول بنیادین بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری را شکل می‌دهد که ویژگی اساسی آن افزایش فعالیت‌های فوق‌برنامه است. لذا عوامل تأکید بر پرورش حواس (افزایش دقت و پرورش حواس)، فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش تخیل و قوه خیال (توان خلق و نقد آثار ادبی، صور خیال، شناخت و تولید دانش ادبی)، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی رمزگذاری و رمزگشایی برای متربیان (پرورش ادراک معنی و مفهوم زیبایی‌شناسی، رابطه علم و هنر در فرایند تدریس و یادگیری)، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌ها و شرایط آفرینشگری و خلاقیت برای متربیان (گسترش دیدگاه فراگیران در قبال محیط اطراف، افزایش دقت بینش فراگیران، منطقی‌تر کردن نگاه فراگیران

به طبیعت، اخلاقی و انسانی کردن روابط فراگیران با تمام انسان‌ها)، تأکید بر انعطاف‌پذیری تربیت زیبایی‌شناختی و هنری (ایجاد راه‌های گوناگون برای اندیشیدن، ایجاد الگوهای جدید برای تفکر، انتقال نواندیشی، آموختن راهکارهای جدید برای اندیشیدن)، تأکید بر فراهم آوردن زمینه گرایش و تخصص هنری در متربیان (گرایش به هنر نویسندگی نظیر نوشتن انواع گونه‌های خلاق ادبی از شعر تا داستان، ایجاد گرایش به خوانندگی، ایجاد گرایش به سبک‌های گوناگون نقاشی) ممکن است شرایط علی مشارکت فعال دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس باشند که باعث توسعه تربیت زیباشناختی و هنری از لحاظ علمی، فرهنگی، معنوی، اجتماعی و هنری شود که مجموعاً اجرای ساحت تربیت زیباشناختی و هنری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را نشانه می‌روند. برای مشارکت و اجرای فعال فعالیت‌های فوق‌برنامه نیاز به ارائه الگویی کارآمد و پویا است که منجر به پیامدهای توسعه علمی، فرهنگی، معنوی، اجتماعی و هنری شوند که البته عوامل و شرایط علی زمینه‌ای زیرساختی و محیطی (از جمله توسعه زیرساخت‌های عمومی و فناوری در مدارس، بهبود محیط کلان فرهنگی و اجتماعی، زمینه‌های فرهنگی و جاذبه‌های موجود در محیط جهت انجام برنامه‌های فرهنگی) و عوامل محتوایی و رفتاری (جو خلاق و نوآور و فرهنگ مناطق مورد مطالعه، پذیرش تغییر و میزان سرسختی فرهنگی، ارتباطات و هماهنگی‌های درون‌سازمانی و ذینفعان، تبادل اجتماعی جامعه محلی) ممکن است میانجی‌گر و یا تعدیل‌کننده این رابطه باشند؛ بنابراین، به کمک اصلاح برنامه درسی و تکمیل آن با رویکرد زیبایی‌شناختی می‌توان به تربیت شخصیت‌های متوازن، دستیافت هرچند ضرورت و چگونگی به کارگیری و رواج این رویکرد در برنامه درسی هنوز به‌خوبی تبیین نشده و نیازمند بررسی بیش‌تری از جانب متخصصان تعلیم و تربیت است تا اصول، الزامات و چارچوب‌های آن برای وارد شدن در نظام آموزشی و تربیتی، بیش‌ازپیش روشن شود. از جمله کاربردهای این پژوهش عبارت‌اند از:

۱- زمینه‌سازی برای بازسازی پیوند میان طراحان سند تحول بنیادین و مجریان (پیوند بین پژوهش و عمل)، تلاش برای دستیابی به‌نوعی اشتراک مفهومی میان متخصصان برنامه درسی و تعلیم و تربیت، به‌مثابه طراحان اصلی برنامه‌های راهبردی، همچون سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، با معلمان و دانش‌آموزان به‌مثابه مجریان و مخاطبان اصلی این برنامه‌های طراحی‌شده.

۲- رفع موانع اجرایی ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیبا شناختی و هنری در فعالیت‌های فوق‌برنامه دانش‌آموزان، چراکه طراحی سند در خلأ و بدون ایجاد فهم مشترک از آن در فضای حقیقی توقعی نابجا و رنجی بیهوده است.

۳- ارائه الگوی اجرایی و راهبردی جهت فعالیت‌های فوق‌برنامه با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیبا شناختی و هنری دانش‌آموزان.

محدودیت‌ها و پیشنهادهای پژوهش

از محدودیت‌های موجود در این پژوهش، می‌توان در الگوی فعالیت فرهنگی-هنری با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری موجود در حوزه آسیب‌شناسی استنباط کرد: (۱) تمرکز بر روی سازه منحصراً شناختی هستند و (۲) عدم محاسبه عوامل مربوط به شخصیت، به‌خصوص ویژگی‌های انطباقی. با این حال، مفاهیم فعالیت فرهنگی-هنری با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری در متربیان قرار دارد که در این پژوهش به آن‌ها توجه شده است.

پژوهش‌های پیش‌تر، پیرامون ساحت‌های سند تحول بویژه ساحت تربیت زیباشناختی و هنری در این جمعیت، ممکن است اطلاعاتی فراهم نماید که بتواند به توسعه اجتماعی و فرهنگی کمک نماید. با توجه به اثرات شناخته‌شده مستقیم و غیرمستقیم مثبت مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی-هنری در رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان و محصلین، به نظر می‌رسد ادامه بررسی تخصصی الگوی فعالیت فرهنگی-هنری با تأکید بر ساحت‌های تربیت زیباشناختی و هنری ممکن است نه تنها باعث ارتقای عملکرد و کاهش افت/ترک تحصیلی شود بلکه، باعث ارتقای رشد همه‌جانبه شخصیت و ترویج سطح بالایی از سلامتی در همه افراد می‌شود.

سپاسگزاری

با تشکر از خدای منان که به ما این لطف را مرحمت کرد تا با حمایت آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد و دانشگاه فرهنگیان این نسخه را به پایان برسانیم. تمامی نویسندگان، سهم مساوی در ایده و طراحی مطالعه، جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل داده‌ها، نگارش، تدوین و ویرایش مقاله داشتند.

منابع

- Adib_Manesh, M. & Parvizi, A. (2022). Aesthetics and Art from John Dewey's Perspective and its Educational Implications for the Iranian Educational System. *Pouyesh in Humanities Education*, 8(28), 45-72. https://humanities.cfu.ac.ir/article_2352.html?lang=en [In Persian].
- Davari, F. & Darouei, P. (2023). The Effect of Discipline-Based Art Education Package on Aesthetic Perception Growth of 7-9 Year Old Children. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 20(123), 67-80. doi: 10.22034/bagh.2023.343299.5203 [In Persian].
- Deepak, M. (2017). Designing, Sharing and Learning: An Experimental Outlook Through ICT in Art Education for Sustainable Learning. *International Journal of Advanced Research*, 5, 1-5. 10.21474/IJAR01/4374
- De_Rosa, J. (2017). Steam Curriculum: Arts Education as an Integral Part of Interdisciplinary Learning. *Published by Proquest LLC*, 10624595.10-77.
- Dewey, J. (2008). *Ethics*. In J. A. Boylston (Ed.), *John Dewey: The Later Works*, vol:7, Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Ebrahimi_Nia, A., Zanganeh_Motlagh, F., Jafarian_Yasar, H. & Mohammadi_Naeni, M. (2020). Analysis of aesthetics education curriculum and identification of aesthetic education strategies at Farhangian University. *Research in Teaching*, 8(4), 192-164. https://trj.uok.ac.ir/article_61675.html?lang=en [In Persian].
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. London: Yale University Press.
- Fathi_Vajargah, Koresh, (2015), *Curriculum Principles and Concepts*, Tehran: Bal.
- Gharib_Pour, G, Mahmoud, M, Rezāzādeh_bahādorān, H, Assāreh, A, & Ahmadi, F. (2024). Implementation of a Special Dialogue Educational Program to Develop the Aesthetic Perception of Farhangian University Students-Teachers. *Journal of Educational Innovations*, 23(1), 145-162. doi: 10.22034/jei.2024.375179.250. [In Persian].

- Iman_Ershad, A. & Nami, K. (2020). An Evaluation of the Elementary Schools Extracurricular Activities Based on the Fundamental Reform Document. *Sociology of Education*, 5(2), 146-155. doi: 10.22034/ijes.2020.43772 [In Persian].
- Jafari_Kamangar, F., and Zarei, M. (2021). A Critical Attitude towards the Adherence of Persian Books to the Field of Aesthetics and Art, a Document of the Fundamental Transformation of Education. *Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences*, 21(9), 147-168. [In Persian].
- Jalili_Nia, F. & Ahmadi, P. (2021). Identifying the Factors Affecting Problem-Based Aesthetic-Based Curriculum. *Journal of Training In Police Sciences*, 9(32), 161-190. <https://sid.ir/paper/952255/en> [In Persian].
- Jin, X., Ye, Y. (2022). Impact of Fine Arts Education on the Psychological Well-Being of Higher Education Students through the Moderating Role of Creativity and Self-Efficacy. *Frontiers in Psychology*, 13: 957578.
- Kline, F. (2020), *Curriculum Design Patterns, from the Curriculum Book of Viewpoints, Approaches, and Perspectives*, translated by Mahmoud Mehromhammadi. Mashhad: Beh Nashr. [In Persian].
- Maleki, H. (2019), *Curriculum Planning Guide*, Mashhad: Payam Andisheh Publication. [In Persian].
- Maleki, H. (2023), *Familiarity with Educational and Social Activities (Extracurricular Activities)*, Tehran: Aizh Publications. [In Persian].
- Mayer, F. (2019), *History of Educational Ideas*, translated by Fayaz, A.A. Tehran: Samit Publications. [In Persian].
- Mehrjoo, N., Nourian, M., Noroozi, D. & Abaee_Koupaei, M. (2021). The Pattern of Value and Skill-Related Consequences of Aesthetic Education. *Journal of Curriculum Studies*, 16(60), 65-98. https://www.jcsicsa.ir/article_112939.html?lang=en [In Persian].
- Ministry of Education. (2011). *Theoretical Foundations of the Fundamental Transformation in the Formal and Public Education System of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian].
- Naderi, A. (2011), *Designing and Validating the Curriculum Model of Extra-Curricular Activities for High School Students with an Emphasis on Public Education*, Ph.D. dissertation, Tarbiat-e-Moalem University, Tehran. [In Persian].
- Navid_Adham, M. & Sadegh_Zadeh_Ghamsari, A.R. (2015). Designing Model of Education System's Cultural Policies. *The Socio-Cultural Strategy Journal*, 4(15), 135-153. <https://sid.ir/paper/243570/en> [In Persian].
- Parvizi, A., Zamani, S. S. & Adibmanesh, M. (2021). Dimensions and Components of Art and Aesthetics and Analyzing it Based on the Resources and Views of John Dewey. *Journal of Curriculum Studies*, 16(60), 99-126. https://www.jcsicsa.ir/article_113113.html?lang=en [In Persian].
- Perkan, H., & Soltani, M. (2011), Designing the Conceptual Model of Cultural Analysis of the Country based on the Fundamental Conceptualization Theory Approach, *Islam and Management Research*, 1(2), 59-73. <http://noo.rs/oAE4m> [In Persian].
- Qureshi_Minabad, M.B. & Mirvasa, S.T. (2011). The Role of Urdu in Enriching Students' Free Time (Case Study: High School Students of Rasht District 2). *Human Settlements Planning Studies (Geographical Perspective)*, 6(16), 114-99. [In Persian].

- Razavi, S.A. (2010), *Designing a Lesson Planning Model for Political Education in Elementary School*, Ph.D. Thesis, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabai University. [In Persian].
- Taghipoor_Sahlabadi, H., Abbasi, E., Kian, M. & Rezaee_Kermani_Nasab_Pur, M. (2021). Compilation of the Structure of Extracurricular Activities According to the Methodology of Imam Ridā (as). *Journal of Razavi Culture*, 9(35), 63-89. doi: 10.22034/farzv.2021.239971.1547 [In Persian].
- Taheri_Ezbarami Z., Adib M. & Behboudi F. (2023). Assessment of Students` Cultural Needs in Guilan University of Medical Sciences. *Research Medicine Education*, 15 (3):4-13. <http://rme.gums.ac.ir/article-1-1342-fa.html> [In Persian].
- Tajik_Esmaili, A. (2008), *The Extracurricular Part of the Theoretical Model of the Curriculum Planning and Educational Technology Subsystem from the Draft of the National Document of Education and Training*, Tehran: Ministry of Education and Training. [In Persian].
- Yousefi, H. (2021). Investigating the Current Situation of Art Education from the Perspective of Elementary Teachers. *Journal of Pouyesh in Education and Consultation (JPEC)*, 1400(14), 87-102. Doi: 20.1001.1.2783154.1400.1400.14.5.6 [In Persian].

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Extended Abstract

Designing a Conceptual Model for Extracurricular Activities with an Emphasis on the Aesthetic and Artistic Aspects of Student Education

Abazar Kafi- Mousavi^{1*}, Zahedeh Rahmanian²

Introduction: Iran's Fundamental Reform in Education Document [FRED] emphasizes the aesthetic and artistic dimensions as essential to the teaching and learning process. These aspects aim to cultivate students' imagination, emotions, and aesthetic sensibilities. In this context, extracurricular activities—such as field trips, festivals, and cultural-artistic competitions—serve as effective tools for realizing these goals. Designed outside formal curricula, these voluntary, interest-driven activities enhance life skills, responsibility, creativity, and teamwork, thereby contributing to a vibrant educational environment. Key features of such activities include informality, regional adaptability, and value-based design.

Studies such as Jalilinia and Ahmadi (2021) position extracurricular activities as problem-based curricula emphasizing real-world and artistic problem-solving. Parvizi and colleagues (2021) identify the aspects of art and aesthetics as encompassing emotion, ethics, self-awareness, and imagination, each with distinct components. International research (e.g., Jin & Ye, 2022) confirms the positive correlation between artistic engagement and increased creativity, self-efficacy, and psychological well-being. As Eisner (2002) highlights, insufficient recognition of art's potential has contributed to the neglect of aesthetics in educational planning, a concern addressed by this study.

Research by Ebrahimi-Nia and collaborators (2020) underscores the need to revise aesthetic-related curricula. The impact of facilitators' emotional, social, and pedagogical skills on student outcomes must be considered. Art should be leveraged as a tool for developing multiple intelligences and fostering meaningful learning experiences.

Research Question: What conceptual model for cultural-artistic extracurricular activities aligns with the aesthetic and artistic aspects outlined in Iran's Fundamental Reform Document of Education? How can this model, considering students' cultural and social contexts, promote school-centered development, deepen learning, enrich curricular and leisure programs, and enhance social growth? What components, strategies, and design processes are critical for such activities?

¹. Department of Islamic Education, Farhangian University, Tehran, Iran.
Zahedeh Rahmanian.

². Psychology Education and Counseling Department, Farhangian University, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: a.kafi@cfu.ac.ir

Methodology: This applied, qualitative study adopts an exploratory-analytical approach using grounded theory (Strauss & Corbin's model). Data sources include 80 scholarly documents (2005–2024) and semi-structured interviews with 15 experts in curriculum and education from Yasuj (4 faculty members from Farhangian University, 3 from state universities, and 8 senior education officials). Interviews continued until theoretical saturation, with causal, contextual, and outcome components validated for content reliability.

Findings: Extracurricular activities in education aim to cultivate talents, responsibility, collaboration, cultural awareness, and deeper learning. Effective implementation requires age- and culturally sensitive-models that foster interaction among students, teachers, parents, and facilitators. Validation by experts ensures feasibility and impact.

Based on these findings, the core components of the model were developed as follow:

1. Causal Components: Sensory cultivation, creativity, aesthetic appreciation, logical/ethical reasoning, and engagement with arts/literature.
2. Guiding Principles: Regionally and culturally responsive planning aligned with student needs.
3. Activity Elements: Objectives, content, resources, learning activities, implementation methods, evaluation, grouping, time, and space.
4. Aesthetic Outcomes: Enhanced confidence, motivation, deep learning, and artistic/aesthetic skills.

These activities stimulate new experiences, responsibility, and teamwork. Teachers and administrators, who play a vital role in guiding students toward self-directed learning, must foster new experiences, responsibility, and teamwork. Aesthetic-artistic approaches support sustainable development in education.

Discussion and Conclusion: Cultural and artistic extracurricular activities foster individual and collective talent development while enhancing aesthetic sensibilities in children and adolescents, making them more attuned to their surroundings. These activities promote self-directed learning, enrich students' lives, and expand their capacity to explore the unknown. However, nurturing artistic and aesthetic understanding requires careful planning and appropriate frameworks, as children are not always inherently prepared to engage with or create artistic works. This study aims to propose a model for extracurricular activities emphasizing aesthetic and artistic education.

Drawing on the Fundamental Reform Document of Education (2011) and Dewey's aesthetic theory (2008), the study identifies sensory development (enhancing attention and perceptual acuity) and others, as the causal factors in a conceptual model for extracurricular activities focused on aesthetic and artistic development:

1. Sensory development (enhancing attention and perceptual acuity).
2. Imagination and creative thinking (ability to create and critique literary works, and develop literary knowledge).
3. Encoding and decoding competence (cultivating the perception of aesthetic meaning).
4. Integration of science and art in teaching and learning processes.
5. Fostering creativity and innovation (broadening perspectives, enhancing logical reasoning, and improving ethical and interpersonal skills).
6. Flexibility in aesthetic and artistic education (encouraging novel thinking and innovative approaches).

7. Artistic inclinations and specialization (e.g., writing, singing, painting).

These findings align with prior research (e.g., Jafari-Kamangar & Zarei, 2021; Dewey, 2008) and highlight extracurricular activities' role in stimulating new experiences, strengthening teamwork, and motivating students toward deeper learning and life skills. Such activities also enhance students' social responsibility and interpersonal competencies.

Consistent with earlier studies (Taheri-Azbarmi et al., 2023; Jalilinia & Ahmadi, 2021; Gharibpour et al., 2022), this study categorizes the principles of extracurricular activities into five domains:

1. Scientific Principles:

- Alignment with educational policies and regulations.
- Addressing curricular gaps through expert-led initiatives.
- Emphasis on indirect, experiential, and apprenticeship-based learning.

2. Spiritual Principles:

- Holistic focus on ethical, moral, intellectual, emotional, social, and biological aspects.

- Strengthening moral conviction, faith, self-confidence, and religious identity.
- Promoting Islamic teachings and ethical values.

3. Social Principles:

- Tailoring activities to student needs, school resources, and family engagement.
- Enhancing social skills, cooperation, and civic responsibility.
- Encouraging social discipline and harmonious coexistence.

4. Cultural Principles:

- Alignment with local religious, economic, and social contexts.
- Cultivating responsibility, self-identity, and respect for norms.
- Promoting healthy recreation and cultural awareness.

5. Artistic Principles:

- Prioritizing student interests, talents, and needs.
- Flexibility, diversity, and optimal scheduling.
- Nurturing scientific, artistic, and athletic creativity.

These principles underscore the role of extracurricular activities in fostering holistic student development across academic, spiritual, social, cultural, and artistic domains. The study identifies nine key elements for effective extracurricular program design: 1. Objectives, 2. Content, 3. Learning materials/resources, 4. Learning activities, 5. Implementation methods, 6. Evaluation strategies, 7. Grouping, 8. Timing, 9. Learning environment.

Successful programs rely on the integration of these elements. Additionally, a 10-step planning framework is proposed: 1. Needs assessment, 2. Goal-setting, 3. Time management, 4. Step-by-step planning, 5. Activity design, 6. Implementation, 7. Activity documentation, 8. Monitoring/guidance, 9. Evaluation, 10. Motivation and encouragement.

Findings align with prior studies (Taheri-Azbarmi et al., 2023; Ebrahimi-Nia et al., 2020), emphasizing structured planning for educational outcomes.

Cultural-artistic activities (e.g., workshops, exhibitions, recognition programs) address students' aesthetic needs through five functional outcomes:

1. Academic: Enhanced skills, exploratory learning, and intellectual growth.
2. Spiritual: Exposure to cultural/religious heritage and moral development.
3. Social: Joyful collaboration and self-awareness.
4. Cultural: Critical thinking and cultural literacy.

5. Artistic: Creativity, aesthetic appreciation, and emotional vitality.

Through competitions in visual arts, performing arts, literature, and media, these activities foster talent discovery, teamwork, cultural pride, and social resilience, ultimately enhancing students' mental and social well-being.

Consistent with Navid-Adham and Sadeghzadeh (2015), schools serve as pivotal platforms for reshaping beliefs and behaviors. Education systems, via curricular and extracurricular initiatives, drive cultural development by nurturing participation, equality, and ethical citizenship.

Key enablers for active student engagement in aesthetic education include: 1. Sensory training, 2. Imaginative development, 3. Symbolic competence (the ability to interpret and create symbolic meanings), 4. Creative environments, 5. Educational flexibility, 6. Artistic specialization.

These factors, mediated by contextual, environmental, and behavioral conditions, support sustainable artistic-aesthetic education aligned with the Fundamental Reform Document.

Practical Implications:

1. Bridging policy design and implementation (Creating strategic frameworks that integrate policy design with practical implementation guidelines).
2. Addressing barriers to aesthetic education in extracurricular programs.
3. Providing strategic frameworks for activity design.

While curriculum reform with an aesthetic focus could foster balanced personal growth, further research by educational experts is needed to clarify its integration into formal systems.

Limitations:

1. The study's focus on cognitive aspects may have inadvertently overshadowed personality and adaptive traits, potentially limiting the holistic understanding of student engagement.
2. Unexamined personality factors influencing participation.

Future research should deepen the exploration of aesthetic aspects in educational reform to inform socio-cultural development.

Conclusion: Participation in these activities not only promotes holistic growth but may also improve academic performance, reduce dropout rates, and enhance mental health. Continued research can refine models that elevate student well-being, creativity, and quality of life.

Keywords: Extracurricular Activities, Cultural Activities, Aesthetic Aspect, Artistic Aspect, Students.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی